

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 78.071.1(430)Ретер:78.072(430+477)](045)
DOI: 10.31318/2414-052X.2(59).2023.295412

ОЛЕКСАНДР ПІРІЄВ

ORCID iD: 0000-0002-2084-2331

кандидат мистецтвознавства,
головний редактор Головної редакції
музичних та мистецьких передач Радіо "Культура",
Національна суспільна телерадіокомпанія України
(Київ, Україна)
alexander.piriyev@gmail.com

ВІРА СУМАРОВА

ORCID iD 0000-0002-1495-5786

кандидат мистецтвознавства, професор кафедри теорії музики
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського,
(Київ, Україна)
sumarokova_vera@ukr.net

МАКС РЕТЕР ТА УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ МУЗИКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ВИКОНАВСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Досліджено основні напрямки та підходи до вивчення спадщини видатного композитора, диригента, виконавця й педагога Макса Ретера, 150-річний ювілей якого Європа відсвяткувала 19 березня 2023 року. Встановлено істотний внесок німецького музикознавства у наукове освоєння спадщини Ретера, що дає можливість розширення уявлення про творчість композитора в інформативно-біографічному, теоретичному, музично-текстологічному та виконавському аспектах. Описано неоціненний вклад вдови Макса Ретера — Ельзи Ретер, яка видала автобіографію «Моє життя із та для Макса Ретера» задля поширення будь-якої можливої інформації про постать і творчість свого чоловіка. Зазначено, що за життя митця його вважали старомодним, а музику вбачали надскладною для розуміння. З'ясовано, що сучасні музикознавці вбачають унікальність постаті М. Ретера, яка проявляється у зібранні ним ключових досягнень німецької культури та здійснений внесок у консолідацію стилевих тенденцій через постромантизм до неокласицизму. Зроблено спробу простежити вплив музики М. Ретера на стильову практику українських композиторів, однак вона, на жаль, не увінчалась успіхом через недостатність підтверджених фактів. Виявлено збіг у діяльності та пріоритетах М. Ретера та М. Скорика, аналогії з творчістю якого виникли в процесі дослідного пошуку, до яких віднесено: національну ідею «як головний чинник формування смислотворчих орієнтирів» і відношення композиторів до звукового матеріалу та його організації. Визначено активність у розвитку української ретеріани, яка відчувається, насамперед, в останні десятиліття.

Введено у науковий обіг інформацію про новітні дослідження та інтерпретаційні підходи до виконання музики М. Рegera у зв'язку з його 150-річним ювілеєм. Доведено, що зміна вектору європейської виконавської практики на межі XX – XXI століть у бік збільшення питомої ваги виконання інтелектуальної музики визначила творчість М. Рegera як складову музичної культури та парадигму впливу композитора вже на сучасне виконавство у світі як процес. Розглянуто постать М. Рegera, як таку, що перегукується з його знаменитим попередником Й. С. Бахом. Зроблено висновок щодо музики Рegera, яка переживає період ренесансу, демонструє свій масштаб, емоційний та творчий потенціал, однак все ще залишається недооціненою в Україні.

Ключові слова: *музика Макса Рegera, стиль, німецька та українська регеріана.*

Постановка проблеми... Діяльність одного з найвизначніших представників німецької композиторської школи кінця XIX – початку XX століття Макса Рegera (1873–1916 рр.) за визначенням багатьох дослідників стала історичним поворотом у розвитку німецького музичного мистецтва. Часи активного оновлення, що накреслило поступальний розвиток всієї німецької та західноєвропейської культури, без сумніву, були пов'язані з його творчістю, не завжди достойно оціненою як сучасниками, так і представниками музичної спільноти наступного покоління музикознавців. Можливо це пов'язано зі специфікою культурно-історичного контексту того часу, що визначалася інтенсивною взаємодією полярних художніх явищ. Естетичні засади творчості М. Рegera формувалися на перетині різних культурних та стильових тенденцій. Минуле і сучасність, європейське та національне відбивалися у свідомості митця крізь призму самотнього світосприйняття. Традиції західноєвропейської культури і національного мистецтва, культурно-історична спадщина у всій її різнобарвності поєднувалися із найновішими відкриттями та експериментами і визначили специфіку стилю Рegera, стоп'ятдесятирічний ювілей від дня народження якого святкує Європа у 2023 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Наукових праць, присвячених проблемам творчості М. Рegera, на сьогодні є досить багато. Значна їх частина представлена німецькомовними виданнями. Інтерес до музики М. Рegera виник спершу у вигляді численних рецензій на концерти композитора, полеміки між його прихильниками й ворогами, і лише згодом — у формі монографій та аналітичних статей.

Чималий внесок у справу популяризації творчості М. Регера зробила його вдова Ельза Регер (*E. Reger*), яка до самовіддано поширювала будь-яку можливу інформацію про постать і творчість свого чоловіка: навіть її автобіографія була оприлюднена під заголовком «Моє життя із та для Макса Регера» (1931). Доцільно зазначити, що її титанічні зусилля увінчалися успіхом — нині М. Регер посідає почесне місце в сонмі класиків німецької музики як композитор, музичний діяч, педагог і органіст-виконавець. Німецьке музикознавство також зробило істотний внесок у наукове освоєння й пропаганду творчості Регера: Інститутом Макса Регера в Бонні було випущено повне зібрання творів у 35 томах (*Samtliche Werke*) і ряд численних наукових публікацій, присвячених композитору. На сьогодні їх кількість перевищує тисячу сто двадцять позицій. Крім фундаментальних праць Адальберта Лінднера, Фріца Штайна, Герда Сіверса, Райнера Каденбаха, Гуго Ернста Ранера, Оттмара Шрайбера було видано велику кількість статей, з яких за цінністю інформації і глибиною підходу доцільно виділити роботи багаторічних керівниць Інституту Макса Регера у Карлсруе (*Max Reger Institute*) музикознавиць Сузанни Попп (*S. Popp*) і Сузанни Шігіхара. Так, у статтях Сузанни Попп (1982, 1986, 2010) стосовно кантат композитора «Пустельник» та «Таїнство ночі» досліджено поетичний контекст творів, а у науковій праці Сузанни Шігіхара (1978–1988) про «Реквієм» найбільш повно розглянуті жанрові витоки твору.

Докладне вивчення німецькомовних джерел, як дослідних, так і документальних, дає можливість розширити уявлення про творчість М. Регера в інформативно-біографічному, теоретичному та виконавському аспектах. Важливими є також музично-текстологічні роботи німецьких дослідників, які вивчають автографи Регера, редакції його творів, виявляючи індивідуальний характер творчого процесу композитора.

Також слід відзначити окремі праці німецьких дослідників, присвячені особливостям регерівського світосприйняття. До них відноситься, наприклад, книга Райнера Каденбаха «Регер та його епоха» (*R. Cadenbach*, 1991), автор якої

пише про тему смерті, що відіграла лейтмотивну роль у регерівській творчості (назва одного з розділів — *Sublimierung: "Das grosse Thema Tod"*, що в перекладі з німецької означає — Сублімація: «Велика тема смерті»). Про регерівське бахіанство докладно писав Гельмут Вірт (*H. Wirth*) у відомій статті «*Der Einfluss von Johann Sebastian Bach auf Max Regers Schaffen*» (1974).

Дослідження німецьких авторів виявили амбівалентність композиторського стилю М. Регера, що містить у собі дві сторони одного процесу. Перша пов'язана з монологічним складом, поглибленням рефлексії, друга — за складом діалогічна, з позаособистою установкою, об'єктивним тоном висловлювання. Науковцями підкреслено, що в рамках композиторського стилю М. Регера екстраверсія провокувала його до оновлення стильових форм, в той же час інтроверсія призводила до поглиблення основного ідейного і стильового комплексу, що найяскравіше постав у романтичну епоху. Суттєва перевага екстравертного або інтровертного осередку як схильність до діалогу або монологу самовираження формує «акцентовані особистості» (термін К. Леонгарда). І саме творчість М. Регера демонструє таку єдність протилежностей. Не викликає сумнівів єдність ідейних концепцій, глибока внутрішня органічність творчої еволюції, піднесений романтичний тон висловлювання композитора на початку творчого шляху, у той же час множинність творчих імпульсів та стильові модуляції притаманні його музиці зрілого періоду. З одного боку, стабільність у жанровій сфері, асиміляція «чужого слова» в контексті авторської мови, яскраві інтонаційні інваріанти, з іншого — жанровий плюралізм, мінливість ритмоінтонаційного рельєфу, пов'язана зі зміною відтворюваних моделей, відсторонення авторського «я», яке ховається під маскою моделюючого стилю і є характерним вже для музичного мистецтва останньої третини ХХ століття.

За життя композитора його творчість сприймалася здебільшого негативно: митця вважали старомодним, а музику вбачали надскладною для розуміння. Проте сьогодні, через 150 років від дня народження композитора, досліджуючи стильові особливості музичної мови М. Регера, музикознавці впевнено доводять

унікальність його постаті: він не тільки зміг увібрати ключові досягнення німецької культури, а й вніс вагомий внесок у консолідацію стильових тенденцій через постромантизм (з його монологічністю) до неокласицизму (з його полістилистикою та багатовекторністю).

Мета дослідження полягає у висвітленні значущості постаті Макса Регера, творчості Ювіляра, розглянутої в контексті європейських наукових досліджень та виконавської практики сьогодення. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання**:

- 1) порівняти напрямки та підходи до вивчення спадщини Макса Регера німецькими та українськими дослідниками;
- 2) виявити специфіку українського регерознавства;
- 3) висвітлити актуальні прояви виконавської регеріани сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження... До недавнього часу постать М. Регера вважалася терра інкогніто для української музики. Водночас, доречно зробити припущення про можливість певного впливу його творчості на композиторів Галичини, які могли чути його твори. Серед них, наприклад, С. Людкевич та В. Барвінський — перші професійні українські композитори, які отримали освіту у Європі та спиралися на західноєвропейські принципи творчості, насамперед романтичні. З іншого боку заслуговує уваги свідчення Л. Кияновської про те, що львівська аудиторія настільки позитивно ставилася до нових віянь в мистецтві, що у 30-х роках минулого століття називала у пресі Миколу Колессу «наш український модерніст» (1998, с. 195) виключно позитивно, як комплімент.

Достеменно простежити вплив музики М. Регера на стильову практику українських композиторів, на жаль, неможливо через відсутність підтверджених фактів. Ймовірно, такою фігурою, можна вважати і молодого Бориса Лятошинського, який є одним із основоположників модернізму в українській музиці першої третини XX століття. Він, маючи доступ до прослуховування радіо Німеччини у період 1920-х–1930-х років (оскільки був радіо любителем), міг слухати музику М. Регера, що на той час була дуже популярна завдяки

іменному фестивалю та знаменитим виконавцям, яким М. Рeger присвятив свої твори. Саме в 1920-х роках з'явилися на світ «Струнний квартет № 3» та «Соната для скрипки й фортепіано», які могли звучати в ефірі німецького радіо.

Деякий збіг (можливо, дещо парадоксальний) простежується у діяльності та пріоритетах М. Рegerа та М. Скорика, аналогії з творчістю якого виникли в процесі дослідного пошуку. Серед найважливіших збігів доцільно виокремити наступні:

- національна ідея «як головний чинник формування смислотворчих орієнтирів» (Копиця, 2000, с. 10) сутності творчості, що відчувається в самому типі емоційного мислення, ментальній пам'яті, «генетичному гені» (у Рegerа — це німецька традиція, у Скорика, відповідно — українська);

- відношення до звукового матеріалу та його організації — ладової й додекафонної (як композитори, теоретики та викладачі обидва надавали цілковиту перевагу першій, що декларується не тільки музикою цих композиторів, але й у висловлюваннях та публікаціях).

Серед пріоритетних досліджень творчості М. Рegerа в українському музикознавстві можна назвати роботи виконавців, зокрема, Б. Палшкова (2013) та Н. Оніщук (2014), в яких аналізуються сольні альтові сюїти композитора з акцентом на інтерпретаційному аспекті виконання та в контексті розвитку стильових напрямків музичного мистецтва кінця XIX – початку XX сторіччя.

В останні десятиліття значно зросла кількість українських досліджень, пов'язаних із творчістю М. Рegerа. Серед наукових праць останніх років слід відзначити дисертаційне дослідження Н. Швець «Вікові аспекти композиторської життєтворчості» (2001). Дослідниця аналізує творчість М. Рegerа та виявляє певні особливості останніх років життя відомого німецького композитора.

Особливий інтерес для нашого дослідження становить дисертація Л. Мельник «Необарокові тенденції в музиці XX ст.» (2004), у другому розділі якої на прикладі творчої спадщини М. Рegerа, як одного із найбільш яскравих представників необарокового “передстилю”, авторка розглядає значення

барокових інспірацій на зламі XIX – XX століть, а також історичні передумови виникнення необарокової тенденції, що класифікується у розмаїті проявів барокової стилістики у добу постромантизму. Також дослідниця застосовує до цього пласта музичної культури поняття “історизму” вже не лише як певної стилістичної течії в межах пізнього романтизму, але й як до світоглядної основи, категорії творчого методу, побудованої на постійних діалогах з минулими стилями, адже цей факт є одним з центральних для творчості М. Рegera, що тісно переплітається з минулими епохами, зокрема, з музичною спадщиною Й. Брамса, В. А. Моцарта, Й. С. Баха та інших.

Предметом розгляду іншої української дослідниці, О. Савайтан (2018), постала фортепіанна творчість Рegera крізь призму художніх ідей австро-німецького пізнього романтизму. Відштовхуючись від функціональних ознак пізнього етапу романтизму та специфіки авторського стилю Рegera, вона приходить до висновку: «Узагальнюючий, багаторівневий і надзвичайно об’ємний синтез художніх елементів всіх попередніх епох, властивий пізньоромантичному методу, становить сутність його творчого кредо, а яскраво виражена індивідуальність, пошуковий характер — сутність його композиторського методу» (с. 35). Дослідниця вирізняє фортепіанні твори композитора з домінуючою романтичною основою ("Шість інтермецо", Концерт для фортепіано з оркестром), та одночасно на прикладі кількох варіаційних циклів доводить наявність тенденції неокласицизму на пізньоромантичній основі. Крім того, нею розглянуто особливості композиторської стилістики Рegera: його поліфонічного мислення, ролі жанру фуги, драматургії і формотворення у неполіфонічних творах, окреслено основні стилістичні домінанти та виконавський аспект регерівської фактури. Зокрема, жанровими витоками М. Рegera вона називає хоральність, скерцозність, риторичні фігури, риторичну декламацію, акцентуючи надзвичайну різноманітність їх метроритмічного оформлення. Аналізуючи метроритмічну сторону авторського стилю Рegera, дослідниця зауважує: «На противагу загальноприйнятим визначенням ритму, заснованим на сумірності (раціональності) і стійкій

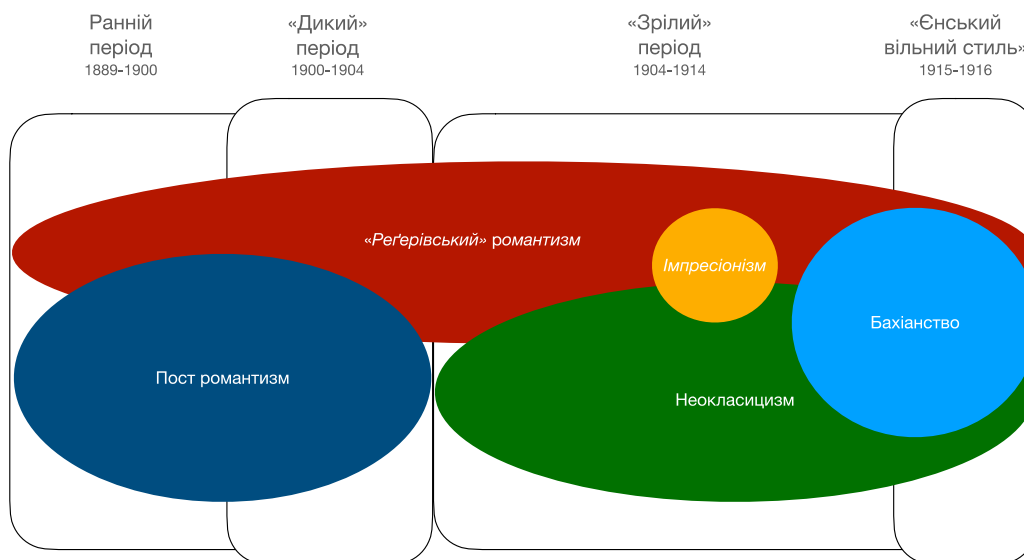
повторюваності (статиці), природа регерівського ритму динамічна і, одночасно, емоційна, в основі якої — все та ж зміна напруження і розв'язувань» (с. 105). Досліджуючи процесуальність структури творів композитора, науковиця підкреслює: «Їх чергування, пульсація створюють рух, який в контексті регерівських композицій дає змогу позначити процесуальність як структуру. Компоненти такої просторово-часової структури у М. Регера не відрізняються класичною «заокругленістю» і переважно мають досить нервовий, ніби спазматичний характер» (с. 105).

О. Пірієвим було захищено дисертаційну роботу за темою «Стильова еволюція камерно-інструментальної творчості Макса Регера», в якій камерно-інструментальні твори композитора досліджені в динаміці його індивідуального стилю у співвідношенні зі стилем тогочасної доби (2021). Нині дослідження стильових процесів є одним із пріоритетних напрямів українського музикознавства, тому дисертація О. Пірієва не тільки зробила суттєвий внесок в українську регеріану, але й розширила можливості вивчення еволюційних процесів композиторської творчості, обрав стиль універсально обдарованого музиканта як ідеальну призму, крізь яку уможлиблюється вивчення еволюційних процесів. Розподіляючи творчість «камерного» М. Регера на ранній, центральний та пізній періоди, О. Пірієв (2021) співвідносить кожний з них з відповідною стильовою домінантою — романтичною, класицистичною, бароковою. У камерно-інструментальній творчості композитора спостерігається своєрідний «зворотній» процес стильової еволюції: від романтизму — до класицизму, від класицизму — до бароко. Таким чином, унаочнюється поступове поглиблення музичного мислення німецького генія рубіжної доби до все більш віддалених історичних шарів національної культури.

Камерно-інструментальна творчість М. Регера — жанрова система яка відіграє наскрізну роль у спадщині композитора упродовж 25-річного творчого шляху, тому саме галузь камерно-інструментальної музики М. Регера постала багатим матеріалом у справі висвітлення еволюції стильової творчості композитора.

Спостережені ознаки стильового синтезу в сюїтах для віолончелі ор. 131с підтверджують значущість узагальнюючої функції пізнього періоду творчості М. Рegera.

Модель хронологізації еволюції стилю Макса Рegera

Системна характеристика камерно-інструментальних творів М. Рegera у вимірі динаміки його індивідуального стилю надає можливість відрефлексувати й уточнити роль камерно-інструментальної музики в процесах стильової еволюції творчості композитора, на основі аналізу провідних стильових тенденцій мистецтва Європи кінця XIX — початку XX століття (пізній романтизм, неокласицизм, модерн/югендштіль) вибудувати типологію авторського стилю М. Рegera. Дослідник О. Пірієв (2021) поглибив хронологічну візію етапів стильової еволюції творчості композитора, диференціювавши ранній, постромантичний період у двох фазах (1889–1900 — власне ранній, 1900–1904 рр. — «дикий» період), зрілий (1904–1914 рр., для якого показова найбільша кількість камерно-інструментальних творів, маркованих стилістикою романтизму — неокласицизму) та пізній період (1914–1916 рр.). У межах останнього слушно й доречно виокремлено «Єнський стильовий період» (1915–1916 рр.), який продемонстрував органічне співіснування різних стильових начал та переорієнтацію творчих інтенцій у напрямках моно- і множинної стилістики.

Вивчення і теоретичне обґрунтування індивідуального стилю творчості М. Рegera відкриває нові можливості осмислення художньо-стильових процесів у творчості композитора, спонукає проникливіше вникати у сутність ідей та смислів, захованих у музичних полотнах, сприяє відкриттю нових аспектів образних характеристик, а також збагачує музикантів-виконавців у процесі роботи над творами камерно-інструментального жанру.

Не можна стверджувати, що постать і творчість видатного німецького композитора Макса Рegera зовсім невідома українським виконавцям. Час від часу його твори, насамперед органні, з'являються в програмах вітчизняних і приїжджих музикантів, деякі сольні композиції часто виконуються як інструктивний репертуар. Однак масштаб цієї особистості в Україні ще явно недооцінений.

Вивчення і теоретичне обґрунтування індивідуального стилю творчості М. Рegera відкриває нові можливості осмислення художньо-стильових процесів у творчості композитора, спонукає проникливіше вникати у сутність ідей та смислів, захованих у музичних полотнах, а це сприяє відкриттю нових аспектів образних характеристик, а також збагачує музикантів-виконавців у процесі роботи над творами камерно-інструментального жанру.

Камерна музика М. Рegera звучить на найкращих сценах світу в інтерпретації яскравих виконавців, де з-поміж інших: струнний квартет «*Mannheim String Quartet*», ансамбль «*The Hyperion Trio*», альтистка Т. Циммерман, віолончеліст Г. Шифен; нідерландський віолончеліст П. Віспельвей, американський віолончеліст-віртуоз, уродженець України Е. Фоерман, данський флейтист А. Адор'ян у складі інтернаціонального тріо.

Актуалізацію музики М. Рegera для струнних інструментів соло спостерігаємо в діяльності представників сучасної німецької віолончельної школи, серед яких: Я. Воглера, А. Герхардта, А. Тауер, Л. Хелшера, У. Хорна, Г. Шифена, які зайняли домінуючу позицію в справі ознайомлення зацікавленого слухача, адже у їхніх виконавських інтерпретаціях є, водночас,

відчуття прихованого змісту, притаманного творчому мисленню композитора своєї епохи.

Найбільший сплеск світового визнання музики М. Регера, зокрема й камерно-інструментальної, відбувся в останнє десятиліття, період відзначення 100-річчя смерті (2016 р.) та 145-річчя з дня його народження (2018 р.). Окрім грандіозного за масштабами фестивалю музики М. Регера в Карлсруе, ініційованого Інститутом М. Регера, що тривав увесь 2016-й рік, відзначимо велику творчу працю вихованців Вищої школи музики ім. Ф. Мендельсона в Лейпцигу, а саме: запис майже всіх камерно-інструментальних творів М. Регера, що увійшли до серії «М. Регер. Камерна музика для струнних» («*Max Reger. String Chamber Music*»). Обсяг трьох плит перевищив 200 хвилин. Нагадаємо, що цей масштабний проект було ініційовано відомими німецькими камералістами й педагогами — скрипалем Еріхом Гебартом, альтисткою Тетяною Масуренко та віолончелістом Пітером Брунсом. Саме вони об'єднали 25 студентів-струнників спочатку для знайомства зі спадщиною М. Регера, а в результаті — в грудні 2015 року в Великій залі навчального закладу відбулася серія записів. Серед виконавців відзначимо молоду генерацію інструменталістів, які продовжили активну концертну діяльність із творами М. Регера. Це зокрема: скрипальки С. Гломбіца та Г. Бурхардт і альтисти Фрідеманн Геккер та Ронен Шифрон (*R. Shifron*).

Символічно, що в 2016 році рідне місто Й. С. Баха — Лейпциг — також долучилося до вшанування пам'яті М. Регера. Фестиваль, який отримав назву «Регер у Лейпцигу», тривав упродовж травня та відзначився численними концертами органної та хорової музики.

Сягнувши прижиттєвої слави як європейський інструменталіст-віртуоз і автор найвідоміших після Й. С. Баха органних опусів, М. Регер усвідомлював, що його твори надзвичайно складні для виконання. І не тільки тому, що вимагали неймовірної досконалості виконавської техніки, але й через величезну ускладненість тонально-гармонічного мислення. М. Регер не тільки не прагнув уникнути цієї гармонічної «тотальності», притаманної його стилю

композиторського письма, а й переніс її на суто поліфонічні жанри та форми, створивши тільки йому притаманні типи і види фуг, канонів, фантазій, прелюдій, варіацій тощо. Напевно, тому його інструментальна музика до певної міри гармонічно гранично насичена, важка за звучанням, багата на підкріплені гармонією прийоми поліфонічного письма, ускладнена тонально й нелегка для сприймання (ще й через масштабність драматургічних концепцій, що їх можна порівняти з драматургією органних концертів Г. Ф. Генделя чи Фантазіями і фугами Й. С. Баха або самого М. Рegera).

На межі XX – XXI століть європейська виконавська практика змінила вектор щодо повернення на концертну естраду забутих часом через історичні катаклізми імен митців. Збільшення питомої ваги виконання в цей період інтелектуальної музики визначило творчість М. Рegera як складову не тільки в контексті історичного розвитку музичного мистецтва, а й як парадигму впливу М. Рegera вже на сучасне виконавство у світі, як процес. У цьому контексті постать М. Рegera перегукується з його знаменитим попередником Й. С. Бахом уже не тільки у світлі відкриття його музики сучасними виконавцями, а й в аспекті розвитку ідей через століття після смерті композитора, педагога, виконавця та теоретика М. Рegera.

У творчості Рegera крізь призму його самотнього світосприйняття, як вже було проакцентовано раніше, яскраво відбилися минуле і сучасність, європейське й національне. Натомість у самій Німеччині частка творчості Рegera залишається до сьогодні занадто малою та є прерогативою, переважно, обмеженої частини музикантів-ентузіастів. Формальною першопричиною є надзвичайно складна музична партитура для самого виконавця. Та й сучасний німецький слухач в більшості обирає “більш доступну” до прослуховування музику композиторів від епохи Бароко в особі Й. С. Баха, Г-Ф. Генделя до пізніх романтиків в особі Й. Брамса чи Р. Вагнера, визначає для себе і саму складність прослуховування багатоголосся Рegera. Та й частка композиторів XX століття в афішах концертів у Німеччині, яка вважається сьогодні формальним лідером і центром академічної музики, є занадто малою, не більше 10 відсотків.

Вплив Рegera на розвиток музичної культури Європи ХХ століття та сьогодення важко переоцінити. Його справедливо вважають предтечою музичного неокласицизму, відроджувачем барокових традицій німецького інструменталізму, класиком органної музики та виконавства, визначним диригентом і піаністом.

Окремої уваги заслуговує концерт, який відбувся у Мюнхені в цей день у церкві Спасителя (*Erlöserkirche München-Schwabing*) за участі українського віолончеліста О. Пірієва та доктора М. Арнета (*Martin Arnetz*) німецького органіста, професора Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана (*Ludwig-Maximilians-Universität München*). Церква Спасителя була урочисто відкрита в 1901 році, є однією з найвідоміших протестантських церков Мюнхена та перлиною архітектури, її внутрішнє оздоблення створене у стилі модерн та є справжнім мистецьким скарбом. Орган, який розташували у південній галереї церкви, збудувала фірма *Eettinger Steinmeyer*. Саме тут у 1902 році 29-річний Макс Рeger дав благодійний органний концерт на користь означеної церкви, програма тогочасного концерту була складена з творів різних композиторів, що підтверджує афіша події.

Erlöserkirche in Schwabing (Ungererstr.)

1902

Sonntag, den 26. Januar, nachmittags 6 Uhr

Kirchen-Concert

zum

Besten des Baufonds der Erlöserkirche

unter gütiger Mitwirkung

der Damen: **Mathilde Bussemer-Weckerlin**, kgl. bayer. Kammerängerin (Sopran),
Marie Henke (Alt), **Elfriede Schunck** (Orgel);
der Herren: **Franz Hergen** (Tenor), **Josel Heritz** (Bariton), **Max Reger** (Orgel),
Hans Weber (Cello).

PROGRAMM.

1. **Präludium und Fuge für Orgel in F-moll** **Händel.**
2. **Arie aus dem Oratorium „Paulus“** **Mendels.**
3. **Geistliche Lieder:**
a) **Wenn ich in hanger, treuer Stund** (Nacht) **Max Reger.**
b) **Hilf mir (Julius Stern)** **Herr Lortz.**
4. **Vierstimmige Gesänge:**
a) **Sacros** **Orlando di Lasso.**
b) **Ave verum** **Mozart.**
c) **Wie schön bist du, Herr Jesus, Herr Jesus, Herr Jesus.**
d) **Vorspiel für Orgel** **Joh. Seb. Bach.**
e) **Lange für Orgel und Cello** **Joh. Seb. Bach.**
f) **Sarkunde für Orgel und Cello** **Joh. Seb. Bach.**
5. a) **Agnes Dei aus der Krönungs-**
messe **Mozart.**
b) **Geistliches Wagnerspiel** **Mozart.**
6. a) **Herr, was trägt der Boden**
hier! (Aus dem opus. Lieder-
buch von Gabel und Hagen 1882) **Hagen Wolf.**
b) **Trübsal** (C. Albeniz) **Albeniz.**
7. **Choral: Behalt Du Deinen Weg**
(Vermählung) **Joh. Seb. Bach.**
c) **Wie schön bist du, Herr Jesus, Herr Jesus, Herr Jesus.**
d) **Geistliche Arie** **Händel.**
8. **Orgelvorspiel aus der „Welt-
schmerz“-Messe** **Herrn.**
9. **Schlussatz der Firdar-Sonate**
Baldarger. **Fd. Schunck.**

Eintrittspreise.

Schiff reservierter Sitz Mk. 4.—, Schiff I. Abteilung Mk. 3.—, II. Abteilung Mk. 2.—, III. Abteilung Mk. 1.50, Empore Vorderplatz Mk. 1.—, Rückplatz Mk. 2.—, Schiff Stehplatz Mk. 1.—.

Kartenverkauf bei **Otto Bauer**, kgl. bayer. Hofmusikalienhandlung, Maximilianstr. 5, Telefon 1739; **W. S. Seyffert**, Schreibmaterialien- und Papierhandlung, Amalienstr. 17, Telefon 1332 und Filiale **Schwabing** **W. S. Seyffert**, 23/24 und am Concerttage nachmittags von 2—5 Uhr bei **Gg. Roth**, Kolonialwarenhandlung, Dautstr. 4/5 in Schwabing.

Freiwillige Beiträge (Kassa & Danks, München, Bismarckstrasse 10)

Max Reger
zum 150. Geburtstag
19. März 1873

Unsere Gemeinde
in dieser Woche

AusKlang spezial
19. März 2023

Spenden am Ausgang für die Ukraine

Wenn Sie Interesse an dem monatlichen Newsletter „Kirchenmusik“ der Erlöserkirche haben,
schreiben Sie uns gerne: kirchenmusik@erloeserkirche.de

www.erloeserkirche.de

Характеризуючи ювілейний для Регера 2023 рік (у березні якого світова музична спільнота відзначила 150-річчя від Дня народження композитора) — звернемо увагу на сам ювілейний день — 19 березня. В цей день концерти лунали майже в усіх містах Німеччини у концертних залах, навчальних закладах, храмах, що підтверджує високу оцінку внеску Регера до світової музичної скарбниці вже в очах самих сучасних виконавців. Цей день, як і всі інші ініціативи багато років фіксував Інститут Макса Регера в Карлсруе (*Max Reger Institute*). Програма, як і місце концерту у Мюнхені є символічними: твори для органа та віолончелі соло обрані за принципом своєрідного творчого містка між Минувшим та Сучасністю, нібито об'єднавши програми 1902-го та 2023-го років.

Німецькі дослідники та виконавці зауважують, що Регер є не просто німецьким композитором — він є баварським композитором. Народжений у містечку Бранд близько Регенсбурга Регер, проживши лише 43 роки, він був похований в столиці Баварії Мюнхені на знаменитому кладовищі Вальфрідхоф (*Waldfriedhof*).

Max Reger (1873-1916): Präludium e-moll (op. 59.1)

Begrüßung

Johann Sebastian Bach (1685-1750): Präludium
aus der Cellosuite Nr. 1, G-Dur (BWV 1007)

Lesung: Psalm 121

Max Reger: Cellosuite Nr. 2, d-moll (op. 131c)
Präludium (Largo)
Gavotte (Allegretto)

Ansprache

Stille

Max Reger: Benedictus (op. 59.9)

Paul Gerhardt: „Wenn ich einmal soll scheiden“ (EG 85, 9+10)
Dazu von Max Reger: „Wenn ich einmal soll scheiden“ (WoO)

Vaterunser – Segen

Max Reger: „Wenn in bängen, trüben Stunden“ (Novalis),
Geistliches Lied (WoO VII.30)

Wenn in bängen trüben Stunden
Unser Herz beinah verzagt,
Wenn, von Krankheit überwunden,
Angst in unserm Innern nagt;
Wir der Treugeliebten denken,
Wie sie Gram und Kummer drückt,
Wolken unsern Blick beschränken,
Die kein Hoffnungsstrahl durchblickt,

O! dann neigt sich Gott herüber,
Seine Liebe kommt uns nah',
Sehnen wir uns dann hinüber,
Steht sein Engel vor uns da,
Bringt den Kelch des frischen Lebens,
Lispelt Mut und Trost uns zu,
Und wir beten nicht vergebens
Auch für der Geliebten Ruh.

Prof. Oleksandr Piriyeu, Cello – Prof. Martin Arneth, Orgel
Pfr. Andreas Braveny, Liturgie

Oleksandr Piriyeu ist einer der führenden Cellisten der Ukraine, Künstler der Nationalen Konzertagentur UKR Artists. Er arbeitet mit fast allen ukrainischen Sinfonie- und Kammerorchestern zusammen und ist auch international ein gefragter Musiker. Sein Konzertrepertoire umfasst fast alle wichtigen Werke für Violoncello.

Die bekanntesten Komponisten der Ukraine widmeten ihre Cellowerke Piriyeu. Besonders eng ist die künstlerische Verbindung mit Myroslav Skoryk, dem herausragendsten ukrainischen Komponisten der Gegenwart. Von Skoryk stammt die „Melodie in a-Moll“, heutzutage eine Art „heimliche Hymne“ der Ukraine. Sein 2. Cellokonzert (2016) widmete er Oleksandr Piriyeu. Dieses Konzert ist Skoryk zufolge „Musik des Kampfes der ukrainischen Nation für Freiheit, Frieden und die Wahl europäischer Werte!“

Oleksandr Piriyeu ist zudem ein renommierter Musikwissenschaftler. 2021 wurde er mit einer Studie zur Kammermusik Max Regers promoviert. Er ist Professor für Cello an der Petro Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Als Organisator verschiedener Konzerte und Festivals in der Ukraine trat er auch als künstlerischer Leiter der großen Festivals „Mariupol Classic“ und „Charkiv Music Festival“ hervor. Heute verbindet Oleksandr Piriyeu Konzertauftritte mit Aktivitäten im Bereich Kultur- und Projektmanagement. Zugleich ist er musikalischer Chefredakteur von Radio „Kultura“ in der Ukraine. Im Jahr 2022 konzertierte er u.a. im Konzerthaus Berlin, im Münchner Herkulessaal sowie in der Isarphilharmonie.

B-A-C-H
ist Anfang und Ende
aller Musik.

Dr. Max Reger

7. Mai 1912

Stammbeucheintrag Max Regers. Der Name
„Bach“ ist in Noten notiert.

Відзначимо твір Рegera «*Benedictus*» для органу (ор. 59.9), який є єдиним твором не з творчої спадщини Рegera — «Прелюдія» із віолончельної солосюїти Баха, як данина відданості самого Рegera своєму знаменитому попереднику. Згадаємо вислів Рegera у 1913 році: «Бах є початок і кінець всієї музики» («*BACH ist Anfang und Ende aller Musik*»).

Наостанок концерту у виконанні музикантів прозвучав дует Рegera «В ці тривожні, похмурі часи». Символічно, що саме цей твір, написаний для сопрано і органу, Рeger виконав у згаданій програмі 1902 року разом із співачкою М. Буссмеєр-Векерлін (*Mathilde Bussmeyer-Weckerlin*). Цього ж разу (у 2023 році) означений твір прозвучав в авторській версії О. Пірієва для віолончелі та органу. У творі відчувається геній Рegera, де словами з Євангеліє композитор об'єднав трагедії Світу у свій час та сьогодення.

Висновки.

1. Художньо-естетичні засади творчості М. Рegera формувалися на перетині різних культурних та стильових тенденцій. Це були часи активного оновлення, що накреслило поступальний розвиток всієї німецької та західноєвропейської культури.

2. Життєвий шлях Макса Рegera в естетичному напрямку припав на зародження і розквіт стилю модерн і, водночас, на жах Першої Світової війни. Композитор перебував тоді в самому епіцентрі історичного Зламу і, як митець, не міг не переживати означені впливи.

3. Аналізуючи творчу спадщину, а також свідoctва сучасників і сьогодення можна переконливо стверджувати, що музика Рegera, яка залишалася до останнього часу все ж недооціненою — саме в ці тривожні, похмурі часи для Людства демонструє свій масштаб, емоційний та творчий потенціал. Якщо музикознавче поле вивчення творчості митця демонструє послідовність, багатоаспектність та ґрунтовність, то в сфері виконавства ще є незаповнені лагуни української регеріани.

Перспективи подальших розвідок... Звісно, викладена інформація статті не в повному обсязі розкриває усі аспекти поставленої проблеми. Вона

може слугувати основою для подальшого вивчення музики М. Регера, його впливу на творчість композиторів XX та XXI століття, в тому числі й українських. Окремого дослідження потребує розвиток української виконавської регеріани.

Список використаної літератури і джерел

1. Кияновська, Л., 1998. *Мирослав Скорик: творчий портрет композитора в дзеркалі епохи*. Львів: Сполом.
2. Копиця, М., 2000. Творчість М. Скорика в дзеркалі сучасності. *Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського*, 10 (Мирослав Скорик: збірник наукових праць, присвячений 60-річчю від дня народження М. М. Скорика), сс.9–14.
3. Мельник, Л., 2004. *Необарокові тенденції в музиці XX ст.* Дис. канд. мистецтвознавства. Національна музична академія України імені П. І. Чайковського.
4. Оніщук, Н., 2014. *Сюїти для альту соло Макса Регера в контексті розвитку стилевих напрямків музичного мистецтва кінця XIX – початку XX ст.* Київ.
5. Палшков, Б., 2013. Макс Регер и его три сюиты для альту соло (вопросы интерпретации второй сюиты ре-мажор). Озвученное методическое пособие для студентов консерватории. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 101, сс.162–177.
6. Пірієв, О., 2021. *Стильова еволюція камерно-інструментальної творчості Макса Регера*. Дис. канд. мистецтвознавства. Національна музична академія України імені П. І. Чайковського.
7. Савайтан, О., 2018. *Фортепіанна творчість Макса Регера в контексті ідей мистецтва австро-німецького пізнього романтизму*. Дис. канд. мистецтвознавства. Національна музична академія України імені П. І. Чайковського.
8. Швець, Н., 2001. Деякі проблеми пізнього композиторського стилю. *Питання стилю і форми в музиці: наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*, IV, сс.5–21.
9. Cadenbach, R., 1991. *Max Reger und sein Zeit*. Regensburg: Laaber-Verlag Verlag.
10. Popp, S. und Schaarwächter, J., 2010. *Max Reger und die Musikstadt Leipzig*. Bd. XXI. Stuttgart: Steiner.
11. Popp, S., 1982. *Max Reger. Briefe an Karl Straube*. Stuttgart: Carus.
12. Popp, S., 1986. *Max Reger. Briefe an Fritz Stein*. Stuttgart: Carus.
13. Reger, E., 1931. *Mein leben mit und fur Max Reger. Erinnerungen Reger*. Leizig: Hase & Koehler.
14. *Schriftenreihe des Max-Reger-Instituts*, 1978–1988. Bd. I-VIII. Stuttgart: Carus.
15. Wirth, H., 1974. *Der Einfluss von Johann Sebastian Bach auf Max Regers Schaffen*. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel.

References

1. Kyianovska, L., 1998. *Myroslav Skoryk: tvorchyi portret kompozytora v dzerkali epokhy* [Myroslav Skoryk: a creative portrait of the composer in the mirror of the era]. Lviv: Spolom.
2. Kopytsia, M., 2000. Tvorchist M. Skoryka v dzerkali suchasnosti [Creativity of M. Skoryk in the mirror of modernity]. *Naukovyi visnyk NMAU imeni P. I. Chaikovskoho*, 10 (Myroslav Skoryk: zbirnyk naukovykh prats, prysviachenyi 60-richchiu vid dnia narodzhennia M. M. Skoryka), pp.9–14.
3. Melnyk, L., 2004. *Neo-baroque trends in the music of the 20th century*. Ph.D. in Art History. Thesis. P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine.
4. Onishchuk, N., 2014. *Suites for viola solo by Max Reger in the context of the development of stylistic trends in musical art of the late 19th and early 20th centuries*. Kyiv.

5. Palshkov, B., 2013. Maks Reger i ego tri syuity dlya al'ta solo (voprosy interpretatsii vtoroi syuity re-mazhor). Ozvuchennoe metodicheskoe posobie dlya studentov konservatorii [Max Reger and his three suites for viola solo (questions of interpretation of the second suite in D major). Voiced methodological guide for students of the conservatory]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*. 101, pp.162–177.
6. Piriiev, O., 2021. *The stylistic evolution of the chamber-instrumental creativity of Max Reger*. Ph.D. in Art History. Thesis. P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine.
7. Savaitan, O., 2018. *The piano work of Max Reger in the context of the ideas of the art of Austro-German late romanticism*. Ph.D. in Art History. Thesis. P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine.
8. Shvets, N., 2001. Deiaki problemy piznoho kompozytorskoho styliu [Some problems of the late compositional style]. *Pytannia styliu i formy v muzytsi: naukovy zbirky Lvivskoi natsionalnoi muzychnoi akademii im. M. V. Lysenka*, IV, pp.5–21.
9. Cadenbach, R., 1991. *Max Reger und sein Zeit*. Regensburg: Laaber-Verlag Verlag.
10. Popp, S. und Schaarwächter, J., 2010. *Max Reger und die Musikstadt Leipzig*. Bd. XXI. Stuttgart: Steiner.
11. Popp, S., 1982. *Max Reger. Briefe an Karl Straube*. Stuttgart: Carus.
12. Popp, S., 1986. *Max Reger. Briefe an Fritz Stein*. Stuttgart: Carus.
13. Reger, E., 1931. *Mein leben mit und fur Max Reger. Erinnerungen Reger*. Leizig: Hase & Koehler.
14. *Schriftenreihe des Max-Reger-Instituts*, 1978–1988. Bd. I-VIII. Stuttgart: Carus.
15. Wirth, H., 1974. *Der Einfluss von Johann Sebastian Bach auf Max Regers Schaffen*. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel.

ALEXANDER PIRIEV

ORCID iD: 0000-0002-2084-2331

Candidate of Art Criticism,

Chief Editor of the Main Editorial Office of

Music and Art Programs at Radio "Kultura",

National Public Television and Radio Company of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

alexander.piriyev@gmail.com

VIRA SUMAROKOVA

ORCID id 0000-0002-1495-5786

Candidate of Art Criticism,

Professor at the Department of Music Theory

P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine,

(Kyiv, Ukraine)

sumarokova_vera@ukr.net

MAX REGER AND UKRAINE IN THE CONTEXT OF MUSIC RESEARCH AND PERFORMING PRACTICE

The authors highlight the main directions and approaches to the study of the legacy of the outstanding composer, conductor, performer and teacher Max Reger. Its 150th anniversary was celebrated on the European territory on March 19, 2023. The significant contribution of German musicology to the scientific development of Reger's legacy made it possible to expand the idea of the composer's work in informative-biographical, theoretical, musical-textological and performing aspects. The invaluable contribution of Max Reger's widow, Elsa Reger, who published the

autobiography "My life with and for Max Reger" in order to disseminate any possible information about the character and work of her husband, is described. It is noted that during the artist's lifetime he was considered old-fashioned, and his music was seen as too difficult to understand. It was found that modern musicologists point out the uniqueness of the figure of M. Reger, which is manifested in his collection of key achievements of German culture and his contribution to the consolidation of stylistic trends from post-Romanticism to Neoclassicism. An attempt was made to trace the influence of M. Reger's music on the stylistic practice of Ukrainian composers, but, unfortunately, it was not successful due to the lack of confirmed facts. A coincidence in the activities and priorities of M. Reger and M. Skoryk was revealed, analogies with the work of the Ukrainian composer arose in the process of research. Such analogies include: the national idea "as the main factor in the formation of meaning-making landmarks" as well as the attitude of composers to sound material and its organization. Recently, there has been activity in the development of Ukrainian Regeriana, which is felt, first of all, in the last decades. Information about the latest research and interpretive approaches to the performance of M. Reger's music has been introduced into the scientific circulation in connection with his 150th anniversary. It is proved that the change in the vector of European performance practice at the turn of the 20th-21st centuries towards an increase in the significant weight of the performance of intellectual music determined M. Reger's work as a component of musical culture and a paradigm of the composer's influence already on modern performance in the world as a process. The figure of M. Reger is considered as one that resonates with his famous predecessor J.S. Bach. A conclusion is made regarding Reger's music, which is experiencing a renaissance period, demonstrates its scale, emotional and creative potential, but still remains underappreciated in Ukraine.

Keywords: *Max Reger's music, style, German and Ukrainian Regeriana.*

Стаття надійшла до редакції 08.04.2023 р.